

№ 17.

Kahe huvitava linnu leiust Eestis

Two Interesting Birds found in Estonia (Summary)

E. SITS

Äratrükk „Loodusuurijate Seltsi Aruannetest“ XLII, 1–2.

TARTU, 1936

№ 17.

Kahe huvitava linnu leiust Eestis

Two Interesting Birds found in Estonia (Summary)

E. SITS

Äratrükk „Loodusuurijate Seltsi Aruannetest“ XLII, 1—2.

TARTU, 1936



i 21930338

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU



Kahe huvitava linnu leiust Eestis.

Two Interesting Birds found in Estonia (Summary)

E. Sits.

1934. aasta suvel õnnestus mul kindlaks teha kahe lõunapoolse linnu esinemist Eesti ornitofaunas. Need linnud on tiigiroolind (*Acrocephalus scirpaceus scirpaceus* [Herm.]) ja kaelus-kärbsenäpp (*Muscicapa collaris* Bechst.), esimene neist haudelind Matsalu lähel, viimane eksikülaline Põhja-Eesti rannikul — Kundas.

Tiigiroolinnu esinemise küsimus kerkis meil esmakordselt päevakorrale kodumaa ornitoloogilise uuringu esimesel õitseperioodil, kons. Russow'i aegadel 1870-ndail aastail. Uurides Matsalu lahe ornitofaunat, külastas Russow Ähmja mõisa omaniku par. Hoyningen-Huene kogu, milles leidis tiigiroolinnu pesa munadega, mis oli kollekteeritud Nehatu järvelt lahest lõuna pool. Nii teatab Russow (1874) oma reisutulemusist lühidalt järgmist: „Tiigiroolind, kelle esinemine on nüüd täiesti kindlaks tehtud, elutseb samuti Nehatu järve rootihnikuis ja par. Huene omab sellelt järvelt tema pesa täie kurnaga“ (p. 160). See lakooniline märges on ka ainus konkreetne materjalil põhinev teade tiigiroolinnu esinemisest meil. Jälgides meie ornitoloogilist kirjandust kronoloogilises järjestuses, ei leidu selle linnu kohta enam midagi uut, sest et peaaegu kõik edaspidised autorid temast hoopis vaikivad.

Th. Pleske, redigeerides Russow'i „Ornis't“ (1880), on tiigiroolinnu kohta eespool-toodud teate avaldamata jätnud, ja esitab koguni Russow'i märkmeist järgmise lause: „Oma reisudel läbi Baltimaade pole ma veel kunagi ühtegi eksemplari kohanud“ (p. 86). Ühtlasi teatab ta, et Tartu muuseumis leiduvat üks kaavik, mis olevat küll tiigiroolinnuks määratud, kuid olevat nii vigastatud, et määramise kontrollimine olevat täiesti võimatu, mistõttu ta võivat niisama hästi olla soo-roolind. See eksemplar olevat pärit Liivimaalt,

Viimane teade tiigi-roolinnu esinemisest Baltimaadel leidub 1891. aastast Th. Pleske „Ornithographia Rossica's“, mis kõlab järgmiselt: „Baltimaadel elutseb see liik ainult lõunapoolseis osades ja siingi ainult vähesel arvul. Kuramaalt leiame ainult Goebel'i töödes andmeid tiigi-roolinnu kohta“ (p. 524). Ühtlasi toob Pleske Russow'i teate Tartu muuseumi kaavikust ja Høyningen-Huene poolt leitud pesast Nehatu järvelt. — See on kõik, mis meil on avaldatud tiigi-roolinnu kohta. 1891. aastast kuni siiani vaikivad kõik vahepeal avaldatud tööd tiigi-roolinnust täiesti.

Tiigi-roolind on harilik lind kogu Lääne-Euroopas, kagu pool elutseb järjekindlalt Kreekamaal ja ka Väike-Aasias. Põhjapoolne levimispiir läbib Kesk-Inglismaa, Skandinaavias tungib Lõuna-Rootsis kuni 58° p.-l. Baltimaadel Harterti (1910) järgi vaid lõunapoolsemais osades. Idas tungib kuni Kesk-Venemaani ja Kiievi. Kuigi meie tema üldlevilast asume märksa põhja pool, oli siiski põhjust arvata, et ta ka meil tohiks elutseda sobivail aladel, ehkki uuemad andmed selle kohta puudusid¹. Et Høyningen-Huene poolt leitud pesa tõesti on tiigi-roolinnu oma, seda võisin isiklikult kontrollida 1932. a. Tallinna Provintsiaalmuuseumis töötades, kus selle pesa ühes 2 katkise munaga üles leidsin. Kuigi sel pesal andmed leiuaja ja -koha kohta puuduvad, on etiketil leiduva kirja põhjal tema kuuluvus Høyningen-Huene materjali hulka tõestatud.

28. juunil 1934. a. ühel järjekordsel ekskursioonil Matsalu lahe lõunasopi roostikku kuulsin Äärenurga rannikust umbes 200 m eemal hõredamas ja kuivavõitu roostikus laulmas mulle senitundmatut roolindu. Laul oli midagi rästas-roolinnu ja kõrkja-roolinnu vahepealset, oma konstruktsioonilt sarnanes ta üldiselt rästas-roolinnu lauluga, oli peaaegu niisama taktikindel, mitte aga nii karedate ja valjude raiuvailmeliste stroofidega, vaid vaheldus kogu oma ulatuses pehmemate ja õrnemate järkudega. Viimases suhtes meenutas ta osalt kõrkja-roolinnu laulu, polnud aga nii vaheldusrikas, vaid modulatsioonid liikusid teatava kindla helide rea piires.

¹ Käesolev töö oli juba valmis kirjutatud ja LUS-i koosolekul 11. X 34 ette kantud, kui ilmus Palmgren'i (1934) artikkel tiigi-roolinnu sisserändamise kohta Soome, millest nähtub, et alates 1926. aastast on Edela-Soomes mitmel pool kindlaks tehtud tiigi-roolinnu sisserändamine. Vaatlused on tehtud peamiselt laulu järgi, kuna pesitsemist pole seni konstateeritud, sest ühtegi pesa pole veel leitud. Sisserändamist oletatakse Saksamaalt, Hollandist, Taanist ja Rootsist.

Ettevaatlikult lähenesin tundmatule laulikule, ja peagi õnnestus näha ühel kaislavarrel istumas väikest roolindu, kelle sulestikus domineeris märgatavalt roostekollakas värvus. Nagu kõik roolinnud, püüdis seegi oma lauluga hädaohtu pesa juurest eemale juhtida, lauldes kord siin, kord seal rootukas. Mitte segada lastes ennast sellisest pettelaulust, võtsin rooala, kus lindu kõige esmalt laulmas olin kuulnud, hoolsale läbiotsimisele.

Mõne aja pärast leid-
singi täiesti valmishitatu-
tud pesa (1. joon.), kus
munad aga alles puudusid.
Pesa erines märksa rästas-
roolinnu pesast ja selle
põhjal võisin kindlaks teha,
et tundmatu laulik oli tiigi-
roolind. Teadlik olles, et
Matsalu lahe määratud
rootihnikud peaaegu ku-
nagi tagasi ei anna kord
kollekteerimata jäetud
linnupesa, olin sunnitud
leitud pesa ilma mune-
misaega ära ootamata
kaasa võtma. See pesa on
peale 60-aastast vaheaega
ainuke konkreetne ma-
terjal tiigi-roolinnust meil.
Ta on tallel Tartu ülikooli
zooloogiamuuseumis.



Autori foto.

1. joon. *Acrocephalus scirpaceus scirpaceus*
(Herm.) pesa. Fotografeeritud tema asu-
koha Matsalu lahe roostikus 28. VI. 34.

Mis puutub pesa asukohta, siis erines see märksa rästas-
roolinnu tavalisest pesa-asukohast. Kuna viimane ehitab oma pesa
kõige tihedamasse ja kõrgemasse roometsa läbi massiivsete roovarte,
siis asetses tiigi-roolinnu pesa hõredas rooväljas, millele seguneb
veel tunduval arvul kaislat ja ahtalehist hundinuia. Ka oli ta pu-
nutud just läbi peenemate ja nõrgemate roovarte ja teda
läbistasid isegi mõned ahtalehelise hundinuia varred. Kogusummas
läbistas pesa 7 roovart ja veepinnast asetses ta 80 cm kõrgemal.

Samuti tunduvalt erineb tiigi-roolinnu pesa oma ehituselt
rästas-roolinnu pesast. Rästas-roolind kasustab pesaehitamisel vees

igunenud roolehti ja -kiudusid, nii et valmisehitatud pesa on väga ühtlase ja kompaktse kujuga. Seevastu tiigi-roolinnu pesaainese välisosa moodustavad ka peened hündinuialehed, kuivanud rohulibled, ja eriti käesolevat pesa iseloomustab pesaseintesse rohkel arvul punutud kui ka seal lahtiselt ripnev hundinuiavill, mis rästas-roolinnu pesades täiesti puudub. Pesa suurus on poole väiksem rästas-roolinnu pesast, kuju aga samasugune. Kõikide eelmainitud tunnuste järgi on teda kerge eraldada rästas-roolinnu pesast. Pesa juures tegeldes lasksid vanad linnud kuulda ka oma lühikest karedat hoiatushüüdu, mis mitte palju ei erinenud rästas-roolinnu vastavast hääliitsusest.

Veel teinegi kord, nimelt 10. juulil, kuulsin samas roostiku-raioonis üht tiigi-roolindu laulmas, kõigele vaatamata ei õnnestunud aga teda maha lasta.

Kõige seniavaldatud materjali põhjal tahaksin teha oletuse, pealegi kus senised uurimised on näidanud, et Matsalu lahe avifauna liigiline koosseis kuni meie päevini on püsinud harukordselt stabiilsena, et tiigi-roolind on olnud sellel lahel alaline haudelind juba vanadest aegadest, on aga jäänud oma vähese sageduse tõttu uurijaile kohtamatuks. Mina isiklikult näit. ei kohanud teda kolmel eelmisel suvel kordagi. Ühtlasi on Matsalu laht seega tiigi-roolinnu kõige põhjapoolsem haudekoht Euroopas, asudes $58^{\circ} 45'$ p. l. Meie linnustiku koosseis on rikastunud ühe haudelinnu võrra.

Ka veel teine värblinnuline on meie kodumaal saavutanud oma leiu põhjapoolsema punkti, kuigi ainult eksikülalisena. See lind on kaelus-kärbsenäpp (*Muscicapa collaris* Bechst.). Tema levik Euroopas on järgmine: pesitseb järjekindlalt Galiitsias, Austrias, Ungaris, Lõuna-Venemaal, hajusalt ja kohati Itaalias, Šveitsis, Prantsusmaal, Belgias, Hollandis ja Lõuna-Saksamaal, eriti Baieris. Nii on ta haudelinnuna omane Lõuna- ja Kesk-Euroopale. Põhjapoolseim pesitsemiskoht Euroopas asub Gotlandi saarel, kus ta Ekman'i (1922) hüpoteesi järgi elutseb reliktina postglatsiaalsest soojuseperioodist. Ölandi saarel pole ta pesitsemine seni veel mitte täiesti kindlaks tehtud. Väga juhuslikku laadi on leiud Põhja-Saksamaal, Taanis ja Poolas.

Baltimaadel puudusid seni kaelus-kärbsenäpi kohta igasugused teated, välja arvatud Russow'i (1880) märke Tartu muuseumis leiduvast kaavikust, mille päritolu enam kui kahtlane ja mis nüüd juba ammu enam ei eksisteeri. Sama kaavikut mainivad ka

Loudon (1909) ja Grosse-Transehe (1929). Seda suurem oli minu üllatus, kui 1934. aasta septembri keskpaigas revideerides Kundas hr. Leckbandt'i suurt linnukaavikute-kogu, leidsin selles kogus ühe kodumaise päritoluga kaelus-kärbsenäpi. See lind on tore ♂ ad. (2. juun.), lastud hr. Leckbandt'i poolt 2. juunil 1932. a. Kunda vabriku pargi loodeserval nn. „Kukerpalli mäel“ lepavõsas. Kuna kaelus-kärbsenäpp on meie avifaunas uunikum, lubatagu mul tuua selle kaaviku täppis kirjeldus.

Kogu alapool (kõht, rind, puguala, alakael, kurgualune, saba alapoolle katesuled) täiesti valged. Ülapoolle selg, õla-

sulestik, tiiva katesuled, pealpea, põsed ja ülakael läikivmustad; külgakaelal lai, ülakaelal kitsas hästi väljakujunenud täiesti valge kaelus. Otsa-

esine kuni pea-aegu keskpeani valge. Pärani-puala tumevalkjas. Laba hoosuled tumepruunid, küünra-



Autori foto.

2. juun. *Muscicapa collaris* Bechst. ♂ ad. Topis hr. Leckbandt'i kogus Kundas. Fotografeeritud 18. IX. 34.

hoosuled mustad, kusjuures neid mõlemaid läbib lai valge peegel (sulgede basaalas) nagu mustalgi kärbsenäpil. Peale selle 4., 5. ja 6. labahoosule keskosa välisladvad valged, moodustades veel teise selge, kuid väiksema valge peegli (mis mustal kärbsenäpil väga rudimentne). Tüürsuled mustad, Nokk ja jalad mustad. 2. hoosulg 5-ndast pikem 3 mm võrra (mõlemal tiival). Mõõtmed: tiib 82 mm, saba 51 mm, nokk 11 mm, jooksmeluu 18 mm.

Kunda, asetsedes 59° 32' p. l., on seega kaelus-kärbsenäpi põhjapoolseim leiukoht Euroopas. Kust see lind on pärit, kas Kesk-Euroopast, või meile võrdlemisi lähedalt Gotlandi saarelt, on muidugi raske öelda. Meie linnustik on rikastunud tema näol ühe uue eksikülalise võrra.

SUMMARY.

Two Interesting Birds found in Estonia.

During the Summer of 1934 I succeeded in establishing the presence of two southern birds in the ornithology of Estonia. These birds are: the Reed Warbler (*Acrocephalus scirpaceus* [Herm.]) and the Collared Flycatcher (*Muscicapa collaris*, Bechst.). The former breeds here in the Bay of Matsalu; the latter is a „vagrant“ found in Kunda on the northern coast of Estonia.

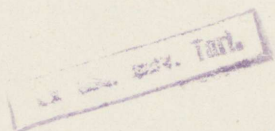
The occurrence of the Reed Warbler was first discussed sixty-five years ago, when Russow in Hoyningen-Huene's collection came across a nest containing eggs which had been found near Lake Nehatu, south of Matsalu Bay about 1870. This was stated by Russow in 1874 and later by Pleske in 1891. The later authors do not mention it and we may, therefore, conclude that it does not inhabit our country.

On the 28th June, 1934, near the village of Äärenurga on the southern shore of Matsalu Bay, I heard the song of a warbler that was unknown to me and I saw the bird itself. I soon discovered the nest, which was completed but did not contain any eggs (Fig. 1). I was able to recognise the unknown bird as a Reed Warbler. The nest was presented by me to the Zoological Museum of the University of Tartu. Near the same place I again heard a Reed Warbler sing on the 10th July. Probably the Reed Warbler has been for a long time a constant nesting bird on the shore of Matsalu Bay and it has not been found by investigators only because it is so rare. We may, therefore, conclude that Matsalu Bay is the most northerly place (latitude $58^{\circ} 45'$) in Europe where the Reed Warbler is known to breed. Our ornithology has been enriched by one nesting bird.

We have no verified data concerning the occurrence of the Collared Flycatcher in the Baltic States. In Kunda, in September 1934, when examining Mr. Leckbandt's rich collection of stuffed birds, I found a Collared Flycatcher of local origin (Fig. 2). The bird was shot on the 2nd June, 1932, in Kunda, which, lying at $59^{\circ} 32'$ North latitude, is therefore the most northerly place where the Collared Flycatcher has been found in Europe. Our ornithology has thus been enriched by one new „vagrant“ bird.

Literatuur :

1. Ekman, Sven: Djurvärldens utbredningshistoria på Skandinaviska halvön. Stockholm 1922.
2. Goebel, H.: Beiträge zur Ornithologie des Gouvernements Curland. Journ. f. Ornith. XXI. 1873.
3. Grosse, Al. u. Transehe, N. v.: Verzeichnis der baltischen Wirbeltiere. Riga 1929.
4. Hartert, E.: Die Vögel der paläarktischen Fauna. Band I. Berlin 1910.
5. Heinroth, O.: Die Vögel Mitteleuropas. I. Band. Berlin-Lichterfelde 1926.
6. Loudon, H.: Vorläufiges Verzeichnis der Vögel der Russischen Ostseeprovinzen Estland, Livland und Kurland. Mém. de l'Acad. imp. des sc. de St. Petersbourg XIV. St. Petersbourg 1909.
7. Palmgren, P.: Die Einwanderung des Teichrohrsängers, *Acrocephalus s. scirpaceus* (Herm.) in Finnland. Ornis Fennica XI, nr. 4. Helsinki 1934.
8. Pleske, Th.: Ornithographia Rossica. Die Vogelfauna des Russischen Reichs. Bd. II. St. Petersbourg 1891.
9. Russow, V.: Ergebnisse einer ornithologischen Reise durch die Ostseeprovinzen während der Sommermonate 1870. LUS'i aruanded III, 2. vihk. Tartu 1874.
10. Russow, V.: Die Ornis Est-, Liv- und Curlands mit besonderer Berücksichtigung der Zug- und Brutverhältnisse. Tartu 1880.



17,

A

14033

! 21930338